รามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช: การศึกษาในฐานะวรรณกรรมคำสอนขุนนาง
Ramakien composed by King Rama Buddha Yodfa Chulalok: a study as didactic literature the nobility

ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ[1*], บุญเหลือ ใจมโน[2], ธนพร หมูคำ[3] ,ประเทือง ทินรัตน์[4]
Natawut Klaisuwan[1], Boonlue Chaimano[2], Thanaporn Mookham[3], Pratuang Dinnaratna[4]

[1,2,3] สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
[1,2,3] Faculty of Humanities and Social SciencesLampang Rajabhat University
[4] ข้าราชการบำนาญ สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
[4] Pensioner of Thai Language, Faculty of Humanities, Kasetsart University

*Corresponding email: natawut.kla@mbu.ac.th
Received: 6 June 2023; Revised: 23 August 2023; Accepted: 23 August 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสาร ศึกษาข้อมูลจากรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ตามหลักแนวคิดวรรณกรรมคำสอน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาคำสอนขุนนางที่ปรากฏจากรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช 2) ศึกษากลวิธีการสอนขุนนางที่ปรากฏจากรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสาร โดยวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่าเรื่องรามเกียรติ์ปรากฏคำสอนขุนนาง 2 ประการ ได้แก่ 1) การปฏิบัติตนต่อพระมหากษัตริย์ 2) การปฏิบัติหน้าที่ราชการ โดยคำสอนทั้ง 2 ประการนี้ มีที่มาจากวรรณคดีคำสอนแบบฉบับ คือ โคลงพาลีสอนน้อง และโคลงราชสวัสดิ์ อันเป็นวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนปลาย สำหรับกลวิธีการสอนขุนนางของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พบว่า ทรงใช้กลวิธีในการสอนขุนนาง 2 รูปแบบ คือ 1) การสอนแบบตรงไปตรงมา โดยสอนให้ขุนนางรู้ว่าสิ่งใดควรทำและสิ่งใดไม่ควรทำ 2) การสอนโดยการเสนอข้อคิด ทรงนำเสนอข้อคิดให้ขุนนางเห็นว่าไม่ควรปฏิบัติหน้าที่เกินพระราชโองการ นอกจากนี้ยังทรงชี้แจงให้เห็นผลเสียของการปฏิบัติหน้าที่เกินพระราชโองการด้วยว่า อาจสร้างความไม่พอใจให้พระมหากษัตริย์ เหตุที่รามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีคำสอนสำหรับขุนนางปรากฏในเนื้อเรื่อง เป็นเพราะพระราชประสงค์ที่จะควบคุมขุนนางให้อยู่ในระเบียบวินัย และรู้จักวิธีการปฏิบัติตนต่อพระมหากษัตริย์ ตลอดจนรู้จักหน้าที่ในการปฏิบัติราชการ

คำสำคัญ: รามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, วรรณกรรมคำสอน, ขุนนาง

ABSTRACT

This research article is a research document to study information from Ramakien composed by King Rama Buddha Yodfa Chulalok according to the concept of didactic literature had the objectives to 1) study the teachings for the nobles that appeared in the Ramayana written by King Buddha Yodfa Chulalok the Great 2) study the methods of teaching for nobles by King Buddha Yodfa Chulalok the Great. This research is a documentary research by analyzing the Ramayana story of King Rama I and presents the research results in a descriptive analysis.

The results of the study found two teachings for nobles were 1) conducting for the king and 2) performing official duties. These two teachings came from the classic teaching literature that were Phali Son Nong and Ratchasawat which is the literature of the late Ayutthaya period. Regarding the methods of teaching nobles of His Majesty King Rama I, it was found that His Highness used two methods for teaching nobles: 1) direct teaching. which teaches the nobles what they should do and what they should not do 2) teaching by presenting ideas which presented ideas to the nobles that Should not perform duties beyond royal command He also clarified the disadvantages of performing duties. beyond the royal decree that may create dissatisfaction with the King. The researcher assumed that the reason why Ramayana ,King Buddha Yodfa Chulalok the Great's writing, appears the teachings of nobles in the story because he intended to control the noble to be in discipline and know how to behave towards the King as well as knowing the duties of performing official duties.

Keywords: Ramakien composed by King Rama Buddha Yodfa Chulalok, didactic literature, nobility

บทนำ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีแห่งใหม่แล้ว ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่างๆ หลายประการ หนึ่งในนั้น คือ การฟื้นฟูและส่งเสริมวรรณคดีให้มีฉบับสมบูรณ์อีกครั้ง โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระราชนิพนธ์วรรณคดีบทละคร เพื่อเป็นแบบฉบับสำหรับพระนคร จำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ รามเกียรติ์ อุณรุท ดาหลัง และอิเหนา (สมพันธุ์ เลขะพันธ์, 2561)

พระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชนั้น เป็นหนังสือขนาดใหญ่ มีความยาวถึง 116 เล่มสมุดไทย ทั้งนี้คงเป็นพระราชประสงค์ ที่จะให้พระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ เป็นแบบฉบับที่ละเอียดถูกต้อง จึงทรงไม่รังเกียจข้อความที่พรรณนาจนยืดยาว กระบวนความพรรณนา แม้จะเป็นเรื่องเดียวกัน แต่ก็มีหลายรส หลายแบบ จึงเป็นหนังสือที่ให้ทั้งความเพลิดเพลิน และให้คติสอนใจ ทั้งตัวละครยังแสดงแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตนตามสถานการณ์ต่างๆ เช่น พระรามกับหนุมานเป็นแบบอย่างของความกล้าหาญ นางสีดาเป็นแบบอย่างของสตรีที่ซื่อสัตย์

จงรักภักดีต่อสามี ทรพีเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีเพราะเป็นลูกอกตัญญู พระลักษณ์และกุมภกรรณเป็นแบบอย่างของน้องชายที่ดี ส่วนทศกัณฐ์เป็นแบบอย่างของผู้ไม่มีคุณธรรม ดังนั้นพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จึงได้รับการยกย่องว่า เป็นวรรณคดีที่ทรงคุณค่าเล่มหนึ่งของไทย (โมรี ชื่นสำราญ และเทือก กุสุมา ณ อยุธยา, 2512) สำหรับพระราชประสงค์ในการพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ ปรากฏอยู่ในโคลงกระทู้บาทรองสุดท้ายว่า

จบ เรื่องรามเมศล้าง อสุรพงศ์
บ พิตรธรรมิกทรง แต่งไว้
ริ ร่ำพร่ำประสงค์ สมโภช พระนา
บูรณ์ บำเรอรมย์ให้ อ่านร้องรำเกษม

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2549 ง)

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2563) แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโคลงกระทู้ข้างต้นว่า เมื่อพิจารณาความจากโคลงกระทู้ดังกล่าว ทำให้เห็นพระราชประสงค์ของการพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ว่า มี 2 ประการ คือ สมโภชพระ และ อ่านร้องรำเกษม

พระราชประสงค์ที่ว่า อ่านร้องรำเกษม แสดงให้เห็นว่าเรื่องรามเกียรติ์ เป็นวรรณคดีสำหรับการแสดงละคร โขน หนัง ซึ่งใช้การพากย์ การร้อง การรำ เพื่อสร้างความรื่นรมย์ให้แก่ผู้ชมและผู้ฟัง ความน่าสนใจของเรื่องรามเกียรติ์อีกประการหนึ่ง คือ เป็นวรรณคดีสำหรับอ่าน ทั้งที่ขณะนั้น วัฒนธรรมการอ่านในสังคมไทยยังไม่เข้มแข็ง ผู้รู้หนังสือและอ่านออกเขียนได้มีเฉพาะชนชั้นสูง เช่น พระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์ ภิกษุ ขุนนาง ส่วนชาวบ้านรับอรรถรสของเรื่องรามเกียรติ์จากการดูโขนดูหนัง ส่วนพระราชประสงค์ที่ว่า สมโภชพระ ก็คือ การประกาศเฉลิมพระเกียรติยศของพระองค์

ผู้วิจัยมีความเห็นเพิ่มเติมว่า นอกจากพระราชประสงค์ 2 ประการดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ยังทรงมีพระราชประสงค์ให้พระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ มีฐานะเป็นวรรณกรรมคำสอน เพื่อเป็นแนวทางในการสอนหรือเป็นข้อพึงระวังแก่บุคคลต่างๆ ในการปฏิบัติงานตามกรมกองต่างๆ ในราชสำนัก โดยเฉพาะขุนนางผู้ปฏิบัติราชการต่างพระเนตรพระกรรณที่ถือได้ว่า ใกล้ชิดพระองค์ หากปฏิบัติตนได้ดีก็จะทำให้ประชาชนเกิดความศรัทธา แต่ในทางกลับกัน หากใช้สิทธิ์เกินควรจะทำให้เสื่อมเสียศรัทธามาถึงพระมหากษัตริย์

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาคำสอนขุนนาง ที่ปรากฏจากรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
2. เพื่อศึกษากลวิธีการสอนขุนนาง ที่ปรากฏจากรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (documentary research) ผู้วิจัยกำหนดขั้นตอน และวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหาในการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นหลัก ทั้งนี้อาจมีการนำข้อมูลที่ผู้วิจัยพบ ไปเปรียบเทียบกับรามเกียรติ์ฉบับอื่นๆ คือ รามเกียรติ์ฉบับบทละครสมัยอยุธยา รามเกียรติ์ฉบับธนบุรี และรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เพื่อวิเคราะห์และตีความก่อนสรุป

การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอผลการวิเคราะห์

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เพื่อค้นหาคำสอนขุนนาง และกลวิธีการสอนขุนนางที่ปรากฏในตัวบท จากนั้นจึงนำเสนอผลการวิเคราะห์โดยใช้แนวคิดวรรณกรรมคำสอน เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (description analysis)

นิยามศัพท์เฉพาะ

วรรณกรรมคำสอน คือ วรรณกรรมที่นำเสนอแนวทางในการปฏิบัติตนตามระเบียบแบบแผนทางสังคม และหลักในการดำเนินชีวิตด้านต่างๆ อาจมีทั้งคำสอนโดยตรงและคำสอนโดยอ้อม

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับขุนนาง

ขุนนาง คือ ข้าราชการที่ไม่ได้เป็นเชื้อพระวงศ์ และถวายตัวเข้ารับราชการกับพระมหากษัตริย์จนมียศ มีตำแหน่งสูงขึ้นตามลำดับ และมีศักดินาถึง 400 ไร่ ข้าราชการที่มีศักดินาต่ำกว่า 400 ไร่ ยังไม่เรียกว่าขุนนาง แต่เรียกว่า ขุนหมื่น ยกเว้นมหาดเล็ก แม้จะมีศักดินาต่ำกว่า 400 ไร่ ก็ได้รับการยกย่องให้เป็นขุนนาง เพราะเป็นผู้รับใช้ใกล้ชิด (วิไลเลขา ถาวรธนสาร และคณะ, 2563) บทบาทหน้าที่ของขุนนาง คือ ปฏิบัติราชการและรับใช้ใต้เบื้องพระบาท ดังนั้นจึงต้องใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์ เมื่อขุนนางต้องใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องรอบรู้เรื่องขนบธรรมเนียมราชสำนัก และรู้จักปฏิบัติตน ตามหลักเสวกามาตย์เพื่อให้เป็นที่พอพระทัย (สมรรัตน์ พันธุ์เจริญ, 2542)

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมคำสอน

วรรณกรรมคำสอน นับว่าเป็นวรรณกรรมที่ตัวบทประพันธ์ให้ความสำคัญต่อผู้อ่าน เพื่อนำไปวิเคราะห์เป็นแนวทางในการเป็นแบบอย่างทั้งการปฏิบัติในบทบาทชีวิตประจำวัน ปฏิบัติในบทบาทหน้าที่ที่ได้รับในการปฏิบัติงาน ในที่นี้ขอสรุปความหมายของวรรณกรรมคำสอน ตามที่นักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ความหมายไว้ เช่น

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล (2519) กล่าวถึงวรรณกรรมคำสอนว่า วรรณกรรมคำสอนของไทยที่เป็นลายลักษณ์อักษร มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ นอกจากนี้วรรณกรรมคำสอนยังเป็นส่วนหนึ่งในประเภทของวรรณคดีไทย กวีตั้งใจแต่งเพื่อสอนโดยตรงหรือโดยอ้อม ด้วยการนำคำสอนไปแฝงไว้ในวรรณคดี เพื่อมิให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกว่ากำลังถูกสั่งสอน สำหรับธวัช ปุณโณทก (2525) กล่าวว่า วรรณกรรมคำสอนจะสอนปรัชญาพุทธศาสนาและจริยธรรม กล่าวคือ สอนให้คนตระหนักถึงความไม่เที่ยงแท้ของสังสารวัฏ ให้รู้แจ้งในสังขารมนุษย์ ทั้งสอนจริยธรรมอันเป็นแนวทางประพฤติของบุคคล และสอนแนวทางในการดำเนินชีวิต คำสอนนั้นจะเน้นหน้าที่ของมนุษย์ที่พึงปฏิบัติต่อกันในสังคม ตั้งแต่ครอบครัว

พ่อ แม่ ลูก สามี ภรรยา ไปจนถึงสังคมที่กว้างขึ้น ได้แก่ หน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อพระสงฆ์ การปฏิบัติตนต่อเจ้าขุนมูลนาย ตลอดจนหน้าที่ของมูลนายที่ต้องปฏิบัติต่อประชาชน

นอกจากนี้ นิยะดา เหล่าสุนทร และคณะ (2540) กล่าวถึง วรรณกรรมคำสอนว่าเปี่ยมไปด้วยสาระการสอนอันทรงคุณค่า และมีประโยชน์ต่อคนทุกเพศทุกวัย ช่วยธำรงสังคมให้มีความสงบสุข และในประเด็นเดียวกันนี้ พิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ (2542) กล่าวถึงความหมายและลักษณะของวรรณกรรมคำสอน สรุปได้ 3 ประการ คือ

1) วรรณกรรมคำสอนเป็นวรรณกรรมที่สอนให้รู้จักเรื่องการครองตน กล่าวคือ สอนให้รู้จักแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง สอนให้รู้จักการวางตัว อ่อนน้อมถ่อมตน ประพฤติตนให้มีกิริยาวาจาสุภาพเรียบร้อย ยึดมั่นในศีลธรรม ไม่หลงใหลในอบายมุข และต้องรู้จักคบเพื่อนที่ดี

2) วรรณกรรมคำสอนเป็นวรรณกรรมที่สอนให้รู้จักเรื่องของการครองเรือน กล่าวคือ สอนให้รู้จักผูกไมตรีกับผู้อื่น ทั้งคนในครอบครัว รวมถึงผู้ใต้บังคับบัญชา สอนให้มีความเมตตา เอาใจใส่ผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อให้ดำรงชีวิตอย่างมีความสุขและจงรักภักดี

3) วรรณกรรมคำสอนเป็นวรรณกรรมที่สอนให้รู้จักในเรื่องของการครองงาน กล่าวคือ สอนให้รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง สอนให้มีความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน อย่าให้ขาดตกบกพร่องหรือคั่งค้าง สอนให้เป็นผู้รักในความรู้ และไม่ควรหยุดไขว่คว้าหาความรู้ สอนให้รู้จักคัดเลือกในสิ่งที่ดีงามเอาไว้ใช้ให้เกิดประโยชน์

จากคำอธิบายความหมายและลักษณะของวรรณกรรมคำสอน สรุปได้ว่า วรรณกรรมคำสอน คือ วรรณกรรมที่กวีแต่งขึ้นสำหรับใช้สอนบุคคลทุกชนชั้น ซึ่งอาจจะเป็นการสอนโดยตรงหรือการสอนโดยอ้อม ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นการสอนโดยตรงหรือการสอนโดยอ้อม กวีจะสอดแทรกเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา ตลอดจนคติธรรม ความเชื่อ การปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามครรลองคลองธรรม ไม่ขัดขืนต่อจารีตประเพณี สอนให้มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และสอนให้รู้จักมีความเมตตาต่อผู้อื่น ทั้งนี้หากใครปฏิบัติตามคำสอนก็จะได้รับประโยชน์อย่างมาก ส่งผลให้ชีวิตมีความสุข และสังคมมีความสงบสุข

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่ศึกษาเรื่องรามเกียรติ์ของไทยที่ผู้วิจัยนำมาทบทวนเป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้ มี 2 เรื่องที่น่าสนใจ คือ สุรพงษ์ โสธนเสถียร (2526) ศึกษาเรื่องรามเกียรติ์ในแง่ของการแปลความหมายทางการเมือง ซึ่งผลการศึกษาทำให้ทราบว่า รามเกียรติ์ไม่ใช่วรรณคดีที่ให้คุณค่าทางด้านอารมณ์เพียงอย่างเดียว แต่เป็นวรรณคดีที่มีบทบาททางการเมืองด้วย กล่าวคือ เป็นวรรณคดีที่สนับสนุนความชอบธรรม ในการขึ้นครองราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และยังช่วยเสริมสร้างให้เกิดความจงรักภักดีต่อราชวงศ์ ส่วนเสาวณิต จุลวงศ์ (2536) ศึกษารามเกียรติ์ในหัวข้อ โครงสร้างของสังคมในรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 1 สรุปผลการศึกษาได้ว่า ความเป็นระเบียบเรียบร้อยทางสังคมที่ปรากฏในเรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 1 เกิดจากการจัดระเบียบสังคมด้วยบรรทัดฐาน สถานภาพ และบทบาทได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้เพื่อกำหนดตำแหน่งและหน้าที่ของสมาชิกในสังคม

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับผลการศึกษาดังกล่าวที่ว่า รามเกียรติ์เป็นวรรณคดีการเมือง ช่วยเสริมสร้างความจงรักภักดีต่อราชวงศ์ อีกทั้งยังช่วยสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้กับสังคม เพราะสมาชิกในสังคมทำตามบรรทัดฐาน สถานภาพ และบทบาท สอดคล้องกับความเห็นของผู้วิจัยที่ว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงใช้วรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์เป็นสื่อในการสอนขุนนาง เพื่อให้รู้จักการปฏิบัติตนตามหน้าที่ราชการ

ผลการวิจัย

1. คำสอนขุนนาง

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับคำสอนขุนนางที่ปรากฏในรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ผู้วิจัยพบคำสอนขุนนาง 2 ประเด็น คือ การปฏิบัติตนต่อพระมหากษัตริย์ และการปฏิบัติหน้าที่ราชการ ดังตัวอย่างและบทวิเคราะห์ต่อไปนี้

1.1 การปฏิบัติตนต่อพระมหากษัตริย์

ความจากเรื่องรามเกียรติ์ตอนพาลีสอนน้อง ปรากฏคำสอนขุนนางเกี่ยวกับหลักการปฏิบัติตนต่อพระมหากษัตริย์ มากสุดถึง 18 ประการ ได้แก่ 1) หมั่นเข้าเฝ้าเนืองนิตย์ 2) อย่าเกียจคร้าน 3) อย่าทำตามใจตนเอง 4) หากตรัสถามให้กราบทูลตามเรื่องที่รู้ 5) อย่าแต่งตัวแข่งกับพระมหากษัตริย์ 6) อย่าก้มๆ เงยๆ ขณะหมอบเฝ้า 7) อย่าเหลียวซ้ายแลขวาในขณะเข้าเฝ้า 8) อย่าขึ้นนั่งบนบัลลังก์หรือพระที่นั่ง 9) อย่าผูกสมัครรักใคร่กับนางสนม 10) จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ 11) อย่าทะนงตนว่าได้รับพระเมตตา 12) อย่าบอกความลับบ้านเมืองแก่แขกเมือง 13) อย่าทำสนิทสนมกับแขกเมือง 14) อย่าอิจฉาผู้อื่นที่ได้รับรางวัล 15) อย่ายุยงพระมหากษัตริย์ให้โกรธและลงโทษผู้อื่น 16) อย่าเบียดบังพระราชทรัพย์ 17) หากมีรับสั่งเรื่องใดจงจดจำให้ขึ้นใจ 18) อาสาเจ้าจนตัวตาย คำสอนทั้ง 18 ประการนี้เป็นคำสอนที่พาลีสอนสุครีพก่อนตาย ดังความว่า

หมั่นเฝ้าเช้าเย็นเป็นนิจกาล อย่าเกียจคร้านแต่ตามอำเภอใจ
สิ่งใดพระองค์จะตรัสถาม อย่าเบาความพิดทูลแต่โดยได้
อย่าแต่งตัวโอ่อวดพระทรงชัย ที่ในพระโรงรัตนา
หมอบเฝ้าอย่าก้มอย่าเงยหงาย อย่าเตร่ตร่ายเหลือบแลซ้ายขวา
พระที่นั่งบัลลังก์อลงการ์ อย่าฝ่าฝืนขึ้นนั่งอิงองค์
อันฝูงพระสนมนางใน อย่าผูกจิตพิสมัยใหลหลง
จงภักดีต่อใต้บาทบงสุ์ อย่าทะนงว่าทรงพระเมตตา
แขกเมืองอย่าบอกความลับ อย่าสนิทคำนับคบหา
อันรางวัลให้ปันเสนา อย่ามีใจฉันทาทัดทาน
แม้นกริ้วโกรธลงโทษผู้ใด อย่าใส่ใจยุยงจงผลาญ
อย่าโลภลักราชทรัพย์ศฤงคาร พระบรรหารสิ่งใดจงจำความ
อาสาเจ้าจนตัวตาย จึ่งนับว่าเป็นชายชาญสนาม
เจ้าจงจำคำทำตาม ก็จะจำเริญความสวัสดี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2549 ข)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่า คำสอนเรื่องการปฏิบัติตนของขุนนางต่อกษัตริย์ ได้รับอิทธิพลมาจากวรรณคดีคำสอนแบบฉบับเรื่องโคลงพาลีสอนน้อง ทั้งนี้เมื่อนำคำสอนเรื่องการปฏิบัติตนของขุนนางที่ปรากฏจากรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ไปเปรียบเทียบกับโคลงพาลีสอนน้องปรากฏว่า คำสอนเรื่องการปฏิบัติตนของขุนนางต่อพระมหากษัตริย์ในวรรณคดีทั้ง 2 เรื่อง มีเนื้อหาไม่แตกต่างกัน โดยเนื้อความจากโคลงพาลีสอนน้อง (กรมศิลปากร, 2508) กล่าวถึงหลักปฏิบัติตนของขุนนางต่อพระมหากษัตริย์ ดังนี้ 1) เข้าเฝ้าเนืองนิตย์ 2) เพ็ดทูลด้วยความสัตย์ 3) สำรวมกิริยาวาจาในท้องพระโรง 4) อย่าคิดเป็นชู้กับนางสนม 5) เพ็ดทูลความในยามที่พระมหากษัตริย์มีพระอารมณ์แจ่มใส 6) พิจารณาข้อความที่เพ็ดทูลว่า ข้อความใดควรกราบทูล และข้อความใดไม่ควร

กราบทูล 7) อย่าขึ้นนั่งบนพระราชอาสน์ 8) ในระหว่างเข้าเฝ้าให้นั่งในระยะที่พองาม ไม่ใกล้หรือไกลนัก หากอยู่ไกลก็ให้อยู่ในสายพระเนตรพอที่จะรับสั่งได้ 9) เจริญรอยตามเมื่อพระราชทานบำเหน็จรางวัล 10) รับประทานอาหารแต่พอควรก่อนเข้าเฝ้า เพราะจะไม่เกิดปัญหาเรื่องการขับถ่าย 11) อย่าฉกฉวยเอาของในพระคลังหลวงไปเป็นของตน 12) สงวนศักดิ์ในการพูด ไม่เจรจาหรือแสดงความลับด้วยความสนิทสนมกับทูตต่างเมือง 13) ห้ามเข้าใกล้ทางฉนวนชั้นบัญชรเพราะจะได้รับโทษถึงตาย 14) จงเกรงพระราชอาญา และรับใช้พระมหากษัตริย์ด้วยความจงรักภักดี ถ้าทรงโกรธอย่าโกรธตอบ 15) จงจดจำในสิ่งที่รับสั่งให้ถี่ถ้วน 16) อย่ากราบทูลยับยั้งโดยถือเอาความสนิทสนมเป็นที่ตั้ง 17) อย่ากลับกลอกใบหน้า ในขณะที่เฝ้า 18) เพ็ดทูลความให้แจ่มแจ้งชัดเจน 19) อย่าเกี่ยงงอนในการเข้าเฝ้า 20) อาสาทำศึกจนตัวตาย

คำสอนจากโคลงพาลีสอนน้องทั้ง 20 ประการ ตามที่กล่าวมาข้างต้นพบว่า ไม่ต่างจากคำสอนของพาลีที่สอนสุครีพในเรื่องรามเกียรติ์ ทำให้เห็นได้ชัดเจนว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีพระราชประสงค์ใช้คำสอนจากโคลงพาลีสอนน้องเป็นสื่อในการสั่งสอนขุนนาง ให้รู้จักวิธีการปฏิบัติตนต่อพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้หากขุนนางปฏิบัติตามก็จะเกิดประโยชน์ต่อตนเองในหลายๆ ด้าน เช่น เป็นที่โปรดปราน ปลอดภัยจากพระราชอาญา เป็นต้น

1.2 การปฏิบัติหน้าที่ราชการ

เมื่อพิจารณาเนื้อหาจากตอนศึกกุมภรรณพบว่า ปรากฏคำสอนที่เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ราชการของขุนนางในเรื่องต่างๆ ได้แก่ 1) เอาใจใส่ต่อราชกิจราชการต่างๆ 2) โอนอ่อนผ่อนตามพระทัย 3) แสวงหาความดีความชอบ 4) รอบรู้เรื่องราชกิจราชการ 5) ระวังตนอย่ากระทำผิด คำสอนทั้ง 5 ประการดังกล่าว กุมภรรณสอนพิเภกก่อนตายด้วยศรพรหมาสตร์ของพระราม ดังความว่า

สิ่งใดอย่าได้อนาทร ผ่อนตามฤทัยพระทรงฤทธิ์
จงอุตส่าห์แสวงหาความชอบ ให้รอบรู้หน้าหลังระวังผิด

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2549 ข)

จากการศึกษายังพบอีกว่า คำสอนขุนนางเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ราชการ ที่ได้รับการเน้นย้ำตลอดทั้งเรื่อง คือ การเอาใจใส่ต่อราชการ และอย่าก่อเรื่องให้พระมหากษัตริย์ขุ่นเคืองพระทัย ดังความว่า

กิจการจงเอาใจใส่
ต่างเนตรต่างกรรณภูวไนย อย่าให้เคืองใต้บาทา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2549 ค)

จากคำสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ราชการที่ปรากฏ ทำให้ผู้วิจัยทราบว่า นอกจากโคลงพาลีสอนน้อง จะเป็นแบบฉบับคำสอนขุนนางในพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์แล้ว โคลงราชสวัสดิ์ยังเป็นแบบฉบับของการนำคำสอน มากล่าวไว้ในรามเกียรติ์เช่นกัน ทั้งนี้เมื่อนำคำสอนที่กุมภกรรณสอนพิเภก ไปตรวจสอบกับโคลงราชสวัสดิ์พบว่า คำสอนที่กุมภกรรณสอนพิเภกนั้น มีที่มาจากโคลงราชสวัสดิ์จริง ได้แก่ 1) อย่าเอาแต่นอน ควรแสวงหาภารกิจที่จะได้รับจากการเข้าเฝ้า แสดงความจงรักภักดีทั้งเช้าและค่ำ 2) จงรู้จักโอนอ่อนผ่อนตามพระทัยพระเจ้าอยู่หัว ดุจดังต้นไม้ที่โอนเอนตามกระแสลม 3) จงรู้จักใช้สติปัญญากระทำกิจในทางที่ชอบ และทางที่จะสร้างความสุขให้แก่ตนเอง รู้จักให้ทานที่เหมาะสมกับกาลเวลา 4) เมื่อจะทำภารกิจใดควรคำนึงถึงระเบียบแบบแผน และไตร่ตรอง

ให้รอบคอบ อีกทั้งต้องรอบรู้ราชกิจต่างๆ 5) งดเว้นจากการประพฤติชั่วหรือสิ่งที่กระทำแล้วจะเกิดโทษ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วย ค่าภาคหลวง ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ (กรมศิลปากร, 2508)

นอกจากนี้พระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ ยังแทรกข้อคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติราชการของขุนนางเอาไว้ว่า มิควรปฏิบัติราชการเกินพระราชโองการหรือทำนอกเหนือคำสั่งของพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้เห็นได้จากการปฏิบัติราชการของพญาวานรต่างๆ ซึ่งเทียบได้กับขุนนางชั้นเสนาบดี เช่น องคต ชมพูพาน ชามพูราช และนิลนนท์ ที่ได้รับมอบหมายให้เป็นทูตจำทูลพระราชสาส์นไปเจรจากับฝ่ายยักษ์ แต่ฝ่ายยักษ์ไม่ต้อนรับทูตตามประเพณี กลับสั่งทหารให้จับกุมตัวไว้ พญาวานรจึงสังหารทหารยักษ์เพื่อป้องกันตัว ทั้งนี้พญาวานรยังคิดที่จะสังหารยักษ์กษัตริย์ แต่ด้วยความเกรงว่าจะปฏิบัติราชการเกินคำสั่ง พญาวานรจึงกระทำเพียงแค่แสดงฤทธานุภาพเท่านั้น ในเรื่องนี้ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างจากตอนนิลนนท์ถือพระราชสาส์นไปยังท้าวจักรวรรดิ ความว่า

แต่กูซึ่งเป็นทูตมา ฆ่าเสียก็จะสิ้นสังขาร
หากเกรงเกินพระบัญชาการ หาไม่จะประหารให้วายชนม์
ว่าแล้วชักพระขรรค์ออกกวัดแกว่ง สำแดงฤทธากุลาหล
เป็นเพลิงพลุ่งรุ่งโรจน์โพยมบน ควันตลบมืดมนทั้งกรุงไกร

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2549 ง)

นอกจากจะแสดงให้เห็นว่า ขุนนางมิควรปฏิบัติหน้าที่นอกเหนือพระราชโองการแล้ว ยังแสดงให้เห็นผลของการปฏิบัติหน้าที่นอกเหนือพระราชโองการด้วยว่า อาจสร้างความขุ่นเคืองพระทัยให้กับพระมหากษัตริย์ เช่น หนุมานที่พระรามใช้ให้ตามศรพรหมาสตร์เพื่อไปดูว่าตกลงยังที่แห่งใดแล้วพระองค์จะเสด็จไปสร้างเมืองให้ แต่หนุมานกลับปรับพื้นที่และสร้างกำแพงเมืองขึ้นก่อน ครั้นพระรามทราบก็ทรงขุ่นเคืองพระทัยมาก ดังความว่า

ตรัสว่าเราใช้แต่ไปดู ให้รู้ว่าศรตกที่ไหน
แจ้งแล้วจะยกพลไป สร้างสรรค์เมืองให้วานร
ตราบสิ้นพระจันทร์พระอาทิตย์ เหตุใดควรคิดทำก่อน
ไหนเลยจะเป็นสถาวร เราจะบทจรก็เสียที

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2549 ค)

เป็นที่น่าสังเกตว่า ข้อคิดเรื่องไม่ทำเกินพระราชโองการ ไม่ได้ปรากฏเฉพาะรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเท่านั้น แต่ยังปรากฏในรามเกียรติ์ฉบับอื่นๆ ด้วย คือ รามเกียรติ์ฉบับบทละครสมัยอยุธยา ที่แสดงให้เห็นผลของการกระทำนอกเหนือพระราชโองการว่า จะทำให้พระมหากษัตริย์ไม่พอใจ ดังที่พระรามต่อว่าหนุมาน โทษฐานเผากรุงลงกา ซึ่งนอกเหนือคำสั่งของพระองค์ ความว่า

เราใช้ให้ไปเฝ้าโฉมยง ถวายธำมรงค์กับภูษา
ใยจึ่งไปเผากรุงลงกา ทำนอกบัญชาเราออกไป

(ดาวรัตน์ ชูทรัพย์ ชำระและอธิบาย, 2541)

เมื่อตรวจสอบจากรามเกียรติ์ฉบับกรุงธนบุรี และรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ผู้วิจัยพบคำสอนเรื่องไม่ทำเกินพระราชโองการเช่นกัน โดยรามเกียรติ์ฉบับธนบุรี กล่าวถึงเรื่องไม่ทำเกินพระราชโองการไว้ ความว่า

หนุมานซึ่งแอบเข้าสะกด หลับหมดแล้วถมคาถา
กริ้วโกรธกล่าวคำอหังการ์ เงื้อง่าใคร่ฆ่าทศกัณฐ์
เอะแล้วจะผิดกระมัง ไม่มีรับสั่งให้ห้ำหั่น

(กรมศิลปากร, 2539)

สำหรับรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ก็ปรากฏข้อคิดเรื่องไม่ทำเกินพระราชโองการอีกเช่นกัน ดังความว่า

กูจะใคร่ได้เศียรของขุนมาร ไปถวายพระอวตารผ่านฟ้า
แต่ครั้งนี้มิได้มีอาชญาสิทธิ์ จึ่งจำใจไว้ชีวิตยักษา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2544)

จากการพบข้อคิดเรื่องไม่ทำเกินพระราชโองการ ในรามเกียรติ์ฉบับบทละครสมัยอยุธยา รามเกียรติ์สมัยธนบุรี รามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นคำสอนที่พระมหากษัตริย์ต้องการปลูกฝังความคิดหรือตักเตือนขุนนางเพื่อให้รู้ และตระหนักถึงขอบเขตหน้าที่ที่ตนควรกระทำ

2. กลวิธีการสอนขุนนาง

กลวิธี หมายถึง วิธีการพลิกแพลงที่อาศัยความชำนาญ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) สอน หมายถึง บอกหรือทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง เพื่อให้เกิดความรู้หรือความเข้าใจ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ดังนั้น กลวิธีการสอน จึงหมายความถึง วิธีการสอนที่อาศัยความชำนาญในการพลิกแพลงคำสอน เพื่อให้เกิดความรู้หรือความเข้าใจต่อผู้ที่ได้รับคำสอน ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากรามเกียรติ์ จะเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงใช้กลวิธีการสอนขุนนางในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

2.1 การสอนแบบตรงไปตรงมา

การสอนแบบตรงไปตรงมา เป็นการสอนที่ใช้คำง่ายๆ แต่สื่อความหมายได้ชัดเจน (วราภรณ์ บำรุงกุล, 2542) การสอนในลักษณะดังกล่าว เป็นการสอนที่พบมากที่สุดในเรื่องรามเกียรติ์ โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสอนขุนนางให้รู้ว่าสิ่งที่ควรทำคืออะไร และสิ่งที่ไม่ควรทำคืออะไร ดังนี้

2.1.1 การสอนในสิ่งที่ควรทำ การสอนในลักษณะดังกล่าว จะมีคำที่แสดงให้เห็นถึงการสอนให้กระทำหรือปฏิบัติ เช่น หมั่น จง หรือ ละคำไว้ในฐานที่เข้าใจ เช่น

- หมั่นเฝ้าเช้าเย็นเป็นนิจกาล
- จงภักดีต่อใต้บาทบงสุ์
- พระบรรหารสิ่งใดจงจำความ
- อาสาเจ้าจนตัวตาย

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2549 ข)

2.1.2 การสอนในสิ่งที่ไม่ควรทำ การสอนในลักษณะดังกล่าว จะมีคำที่แสดงให้เห็นถึงการสอนไม่ให้กระทำหรือห้ามปฏิบัติ ส่วนมากจะมีคำว่า อย่า เช่น

- อย่าฝ่าฝืนขึ้นนั่งอิงองค์
- อย่าผูกจิตพิสมัยใหลหลง
- อย่าทะนงว่าทรงพระเมตตา
- อย่าสนิทคำนับคบหา
- อย่ามีใจฉันทาทัดทาน
- อย่าใส่ใจยุยงจงผลาญ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2549 ข)

2.2 การสอนโดยการเสนอข้อคิด

เป็นการสอนโดยการเสนอข้อคิดอันควรค่าแก่การจดจำ หรือควรนำไปเป็นแบบอย่าง (วราภรณ์ บำรุงกุล, 2542) การสอนในลักษณะดังกล่าว ที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ จะเป็นการสอนที่แสดงให้เห็นถึงการกระทำที่ไม่เหมาะสมและไม่ควรปฏิบัติ เช่น การกระทำนอกเหนือพระราชโองการ ดังความว่า

แต่กูซึ่งเป็นทูตมา ฆ่าเสียก็จะสิ้นสังขาร
หากเกรงเกินพระบัญชาการ หาไม่จะประหารให้วายชนม์

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2549 ง)

บทประพันธ์ข้างต้น แสดงข้อคิดให้ขุนนางตระหนักว่า หากได้รับพระบัญชาให้ปฏิบัติหน้าที่สิ่งใด ควรปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายเท่านั้น มิควรทำเกินหน้าที่หรือทำเกินพระราชบัญชา หากทำเกินหน้าที่หรือพระราชบัญชา อาจทำให้ถูกตำหนิ ดังที่หนุมานถูกพระรามตำหนิ ข้อหาทำเกินพระราชโองการ ความว่า

ตรัสว่าเราใช้แต่ไปดู ให้รู้ว่าศรตกที่ไหน
แจ้งแล้วจะยกพลไป สร้างสรรค์เมืองให้วานร
ตราบสิ้นพระจันทร์พระอาทิตย์ เหตุใดควรคิดทำก่อน
ไหนเลยจะเป็นสถาวร เราจะบทจรก็เสียที

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2549 ค)

อภิปรายผล

รามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปรากฏคำสอนขุนนางในลักษณะการสอนให้คิดและพิจารณาในเรื่องของการปฏิบัติหน้าที่ และไม่ควรทำตามใจตน

ผลจากการวิเคราะห์คำสอนขุนนางที่ปรากฏในรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทำให้เห็นว่า คำสอนต่างๆ ที่ปรากฏต้องตีความเพื่อที่จะได้ไตร่ตรองพิจารณาให้รอบด้านทั้งข้อดี ข้อเสีย ข้อควรระวัง เพราะการปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งขุนนาง เป็นการปฏิบัติหน้าที่แทนพระเนตรพระกรรณ หากปฏิบัติในทางไม่ถูกไม่ควร อาจเกิดผลเสียตามมา

นอกจากนี้ผลการศึกษายังทำให้ทราบข้อมูลว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีพระราชประสงค์ในการสอนขุนนาง ให้รู้จักกระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติหน้าที่ 2 ประการ คือ 1) การปฏิบัติตนต่อพระมหากษัตริย์ 2) การปฏิบัติหน้าที่ราชการ โดยคำสอนทั้ง 2 ประการนี้ มีที่มาจากวรรณคดีคำสอนแบบฉบับ คือ โคลงพาลีสอนน้อง และโคลงราชสวัสดิ์ ซึ่งเป็นวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนปลาย

สำหรับกลวิธีการสอนพบว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงใช้กลวิธีการสอน 2 รูปแบบ คือ 1) การสอนแบบตรงไปตรงมา ซึ่งสอนให้ขุนนางรู้ว่าสิ่งใดควรทำและสิ่งใดไม่ควรทำ 2) การสอนโดยการเสนอข้อคิด ซึ่งทรงนำเสนอข้อคิดให้ขุนนางเห็นว่า ไม่ควรปฏิบัติหน้าที่เกินพระราชโองการ นอกจากนี้ยังทรงชี้แจงให้เห็นผลเสียของการปฏิบัติหน้าที่เกินพระราชโองการด้วยว่าอาจสร้างความไม่พอใจให้พระมหากษัตริย์

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงเป็นขุนนางมาก่อนที่จะได้ขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ ดังนั้นพระองค์ย่อมผ่านเหตุการณ์ความวุ่นวายต่างๆ ของบ้านเมืองที่เกิดขึ้นจากฝีมือของขุนนางทั้งในสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรีมาหลายเหตุการณ์ (ดนัย ไชยโยธา, 2550) ครั้นเสด็จขึ้นครองราชสมบัติแล้ว เพื่อให้บ้านเมืองเกิดความสงบ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จึงต้องหาหนทางในการควบคุมขุนนางโดยการสอนผ่านสื่อต่างๆ เช่น วรรณคดี ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าวรรณคดีที่แต่งขึ้นหรือแปลขึ้นในรัชกาลของพระองค์ เช่น ราชาธิราช สามก๊ก ล้วนมีคำสอนที่สอนขุนนางให้รู้จักผิดชอบชั่วดีทั้งสิ้น

สำหรับพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ ถือเป็นสื่อในการแสดงคำสอนที่เข้าถึงขุนนางได้ง่ายกว่าวรรณคดีเรื่องอื่นๆ เนื่องจากเป็นวรรณคดีที่ได้รับความนิยม สามารถอ่านเอาเรื่อง เอารส ได้โดยตลอด จึงทำให้คำสอนซึมซับเข้าไปในจิตใจได้ง่ายกว่าการบังคับให้ปฏิบัติตาม ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จึงทรงแทรกคำสอนขุนนางเอาไว้ในพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ เพื่อให้ขุนนางรับรู้ด้วยตนเองว่า จะต้องปฏิบัติตนอย่างไรต่อพระมหากษัตริย์กับการปฏิบัติราชการ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

ผลจากการวิจัยครั้งนี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนเรื่องรามเกียรติ์ในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมว่า เรื่องรามเกียรติ์มีคำสอนสำหรับพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ในเรื่องใดบ้าง

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมว่า เรื่องรามเกียรติ์มีคำสอนสำหรับบุคคลทั่วไปอย่างไร

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2508). ชุมนุมพระราชนิพนธ์และบทประพันธ์. ป. พิศนาคะ การพิมพ์.

_____. (2539). วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 1. (พิมพ์ครั้งที่ 2). ห้างหุ้นส่วนจำกัดจงเจริญการพิมพ์.

ดนัย ไชยโยธา. (2550). ประวัติศาสตร์ไทย : ยุคกรุงธนบุรีถึงกรุงรัตนโกสินทร์ (พิมพ์ครั้งที่ 2).

โอเดียนสโตร์.
ดาวรัตน์ ชูทรัพย์, ชำระและอธิบาย. (2541). บทละครเรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงศรีอยุธยา ตอนพระราม ประชุมพลจนองคตสื่อสาร. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล. (2519). วิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาเรื่องเจ้าวิทูรสอนหลานและ พระลอสอนโลก [วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
ธวัช ปุณโณทก. (2525). วรรณกรรมท้องถิ่น. โอเดียนสโตร์.
นิยะดา เหล่าสุนทร และคณะ. (2540). ภูมิปัญญาของคนไทย: ศึกษาจากวรรณกรรมคำสอน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ. (2549 ข). บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 2. (พิมพ์ครั้งที่ 10). ศิลปาบรรณาคาร.
_____. (2549 ค). บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 3 (พิมพ์ครั้งที่ 10). ศิลปาบรรณาคาร.
_____. (2549 ง). บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 4 (พิมพ์ครั้งที่ 10). ศิลปาบรรณาคาร.
พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. (2544). บทละครเรื่องรามเกียรติ์ (พิมพ์ครั้งที่ 7). ศิลปาบรรณาคาร.
พิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ. (2542). วรรณกรรมสุภาษิตสำหรับสอนผู้หญิง. วารสารศิลปากร, 42(1), 113-121.
โมรี ชื่นสำราญ และเทือก กุสุมา ณ อยุธยา. (2512). ภาษาไทย ตอน 3 ประวัติวรรณคดีไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2). องค์การค้าของคุรุสภา.
ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน).
รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. (2563). โอกาสใหม่ในวรรณคดีศึกษา. แสงดาว.
วราภรณ์ บำรุงกุล (2542). ร้อยกรอง. บริษัท ต้นอ้อ 1999 จำกัด.
วิไลเลขา ถาวรธนสาร และคณะ. (2563). พื้นฐานวัฒนธรรมไทย (พิมพ์ครั้งที่ 4). มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
สมพันธุ์ เลขะพันธุ์. (2561). วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พิมพ์ครั้งที่ 12). มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
สมรรัตน์ พันธุ์เจริญ. (2542). พื้นฐานวรรณคดีไทย. ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏพระนคร.
สุรพงษ์ โสธนเสถียร. (2526). วิเคราะห์รามเกียรติ์ : การแปลความหมายทางการเมือง [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต]. จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.
เสาวณิต จุลวงศ์. (2536). โครงสร้างของสังคมในรามเกียรติ์ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 [วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต]. จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.